

**ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN**

VÕ NGỌC QUÂN

**TƯ TƯỞNG TRIẾT HỌC GIÁO DỤC CỦA
J.J.ROUSSEAU**

Chuyên ngành: CNDVBC&CNDVLS

Mã số: 9229001.01

TÓM TẮT LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

Hà Nội – 2023

Công trình được hoàn thành tại:

Trường đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn - Đại học Quốc gia Hà Nội

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Nguyễn Thị Thanh Huyền
PGS.TS. Nguyễn Quang Hưng

Phản biện 1: PGS.TS. Hoàng Thúc Lâm

Phản biện 2: PGS.TS. Nguyễn Thị Thọ

Phản biện 3: PGS.TS. Lê Công Sự

Luận án đã được bảo vệ trước Hội đồng đánh giá luận án tiến sĩ họp tại Trường Đại học Khoa học Xã hội Nhân văn – Đại học Quốc gia Hà Nội, vào hồi 14 giờ, ngày 27 tháng 12 năm 2022

Có thể tìm hiểu luận án tại:

- Thư viện Quốc gia Việt Nam
- Trung tâm Thông tin - Thư viện, Đại học Quốc gia Hà Nội

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Trong thời đại ngày nay, khi nguồn nhân lực, đặc biệt là nguồn nhân lực chất lượng cao đã trở thành yếu tố hàng đầu thể hiện quyền lực và sức mạnh của một quốc gia thì hầu hết các nước trên thế giới đều ý thức được giáo dục không chỉ là phúc lợi xã hội mà còn là đòn bẩy cho sự phát triển kinh tế - xã hội. Muốn phát triển nhanh và bền vững thì các quốc gia phải quan tâm đến giáo dục, coi đầu tư cho giáo dục chính là đầu tư cho sự phát triển. Đổi mới giáo dục ngày nay đã trở thành một yêu cầu cấp bách và là sự sống còn của mỗi quốc gia. Hầu hết các quốc gia trên thế giới đang không ngừng cải cách, đổi mới giáo dục để thích ứng với xu thế phát triển mới mẻ và năng động của toàn nhân loại, đồng thời để tạo ra những nguồn lực mới phục vụ cho nhu cầu phát triển xã hội trong bối cảnh mới.

Trong những thập kỷ vừa qua, giáo dục Việt Nam đạt được những thành tựu không thể phủ nhận, đặc biệt nếu so sánh với xuất phát điểm của chúng ta, kể từ sau Cách mạng tháng Tám 1945. Tuy nhiên so với các nước khác trên thế giới, nền giáo dục Việt Nam hiện nay cũng đang bộc lộ nhiều vấn đề dù chúng ta đã thực hiện nhiều cuộc cải cách giáo dục. Giáo dục Việt Nam có một vị trí quá khiêm tốn về chất lượng đào tạo trong bảng xếp hạng quốc tế, chưa đáp ứng được nhiệm vụ đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao cho thị trường lao động trong nước và quốc tế. Giáo dục Việt Nam hiện nay vẫn còn một số vấn đề như: nội dung dạy và học dàn trải, phương pháp học thụ động, quá trình giáo dục chưa thực sự đặt người học làm trung tâm, tình trạng bạo lực học đường, v.v... Đối với Việt Nam hiện nay, đổi mới giáo dục đang là vấn đề được toàn Đảng, toàn dân hết sức quan tâm, coi đó là chìa khóa để thực hiện sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước và hội nhập quốc tế. Trong các văn kiện trình Đại hội XIII, Đảng Cộng Sản Việt Nam nhấn mạnh sự quan tâm đặc biệt và làm rõ hơn lập trường, quan điểm,

tính nhất quán về sự cần thiết phải “tạo đột phá trong đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo, khoa học công nghệ, phát triển nguồn nhân lực chất lượng cao”.

Để đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục Việt Nam hiện nay, một trong những vấn đề then chốt cần đặc biệt quan tâm chính là vấn đề triết lý giáo dục nền tảng. Để có một triết lý giáo dục phù hợp với tình hình đất nước cũng như theo kịp các nước có nền giáo dục phát triển, việc nghiên cứu tư tưởng của các nhà giáo dục lớn trên thế giới có ý nghĩa quan trọng. Thông qua việc nghiên cứu những quan niệm giáo dục tiên bộ và có ảnh hưởng lớn trên thế giới, chúng ta có thể học hỏi để tìm một triết lý giáo dục phù hợp với tình hình thực tiễn của Việt Nam nhưng không tách rời xu thế chung của thời đại. Trong tiến trình đó, hàng loạt những tác phẩm của các nhà giáo dục tiêu biểu trên thế giới cũng như những nghiên cứu về tư tưởng của họ được phổ biến rộng rãi hơn và trở thành nguồn tài liệu tham khảo có giá trị đối với giáo dục Việt Nam.

Là một nhân vật có tầm ảnh hưởng lớn của thế kỷ XVIII, J.J.Rousseau được biết đến như là một triết gia, nhà hoạt động tích cực trong trào lưu Khai sáng Pháp. Với quan niệm về con người và giáo dục, triết gia trở thành nhân tố tác động mạnh mẽ đến tư tưởng giáo dục của xã hội Pháp đương thời. Tư tưởng triết học giáo dục của ông trở thành một trong những phương tiện lý luận quan trọng với mong muốn cải biến xã hội hiện tồn thành xã hội tri thức có khả năng đưa loài người đạt tới xã hội thật sự nhân văn, thịnh vượng, hạnh phúc. Điểm độc đáo trong tư tưởng triết học giáo dục J.J.Rousseau so với các nhà triết học Khai sáng Pháp khác là coi trọng việc đào tạo con người thuận theo tự nhiên để giải phóng cá nhân ra khỏi xiềng xích của văn minh, những cạm bẫy duy khoa học, duy kỹ thuật. Ông đề cao phương pháp giáo dục thực hành trải nghiệm bằng cảm nhận trực tiếp, lấy người học làm trung tâm nhằm đảm bảo sự tôn trọng quyền tự do, bình đẳng

và các giá trị cơ bản của người học. Tư tưởng của ông về tự do, bình đẳng của người học như là tuyên ngôn giải phóng trẻ em. Phạm vi ảnh hưởng tư tưởng triết học giáo dục của ông không dừng lại ở nước Pháp, châu Âu, mà còn phổ biến ở nhiều nước khác trên thế giới và có ý nghĩa trong việc luận giải các vấn đề giáo dục đương đại. Những kiến giải của J.J.Rousseau về quyền tự nhiên, tự do của người học có không ít điểm còn giá trị trong quá trình xây dựng triết lý giáo dục Việt Nam hiện nay.

Từ trước đến nay, nghiên cứu về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau vẫn còn những khía cạnh cần đi sâu hơn nhất là về mục tiêu và phương pháp giáo dục. Theo chúng tôi, việc nghiên cứu tư tưởng giáo dục của triết gia trong bối cảnh hiện nay vừa phải vạch ra những hạn chế, những ảnh hưởng tiêu cực cần gạt bỏ vừa phải rút ra cho được ý nghĩa và bài học vận dụng đối với sự nghiệp đổi mới giáo dục ở nước ta. Với lòng khâm phục nhà triết học Khai sáng Pháp có danh tiếng trên diễn đàn học thuật thế giới, với khát khao muốn tìm hiểu cho rõ ngọn ngành những giá trị và hạn chế trong di sản của triết gia, tác giả quyết định chọn ***“Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau”*** làm đề tài luận án Tiến sĩ triết học của mình.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu của luận án

- *Mục đích nghiên cứu của luận án:* trên cơ sở trình bày bối cảnh và tiền đề lý luận, luận án phân tích, làm rõ một cách hệ thống những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục đối với trẻ em của J.J.Rousseau, từ đó đưa ra đánh giá những đóng góp, hạn chế và một số gợi mở đối với giáo dục ở Việt Nam hiện nay.

- Nhằm đạt được mục đích trên, *Luận án tập trung giải quyết những nhiệm vụ sau:*

+ *Thứ nhất*, phân tích tổng quan tình hình nghiên cứu liên quan đến đề tài luận án.

+ *Thứ hai*, trình bày bối cảnh kinh tế, chính trị, xã hội, văn hoá, tôn giáo nước Pháp thế kỷ XVIII và tiền đề lý luận cho sự ra đời tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

+ *Thứ ba*, làm rõ những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục đối với trẻ em của J.J.Rousseau về mục tiêu, đối tượng, chủ thể, nội dung và phương pháp giáo dục.

+ *Thứ tư*, đánh giá về những đóng góp, hạn chế trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau và chỉ ra một số gợi mở đối với giáo dục ở Việt Nam hiện nay.

3. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu của luận án

- *Cơ sở lý luận của luận án*: Luận án được thực hiện trên cơ sở lý luận của chủ nghĩa Mác – Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh về con người và giáo dục; các văn kiện, nghị quyết của Đảng Cộng sản Việt Nam về đổi mới giáo dục. Ngoài ra, luận án còn kế thừa những công trình nghiên cứu thuộc lĩnh vực triết học và các khoa học liên quan như: giáo dục học, tâm lý học, xã hội học, văn học, v.v... có liên quan đến đề tài luận án.

- *Phương pháp nghiên cứu của luận án*: Luận án sử dụng các phương pháp luận của chủ nghĩa duy vật biện chứng và chủ nghĩa duy vật lịch sử và sử dụng các phương pháp nghiên cứu cụ thể sau: phương pháp nghiên cứu văn bản; phương pháp phân tích, tổng hợp; phương pháp thống nhất logic - lịch sử; phương pháp đối chiếu, so sánh v.v...

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu của luận án

- *Đối tượng nghiên cứu của luận án*: Luận án tập trung vào những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục đối với trẻ em của J.J.Rousseau.

- *Phạm vi nghiên cứu của luận án*: Luận án tập trung khảo cứu, làm rõ những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục đối với trẻ em của J.J.Rousseau chủ yếu trong tác phẩm *Émile hay là về giáo dục* và một số

tác phẩm khác như: *Julie hay nàng Heloise mới*, *Bàn về kế ước xã hội*, *Những lời bộc bạch*.

5. Đóng góp mới của luận án

- Làm rõ sự tác động của bối cảnh cũng như những ảnh hưởng của tiền đề lý luận đến sự hình thành tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

- Hệ thống hoá và phân tích, làm rõ những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

- Đánh giá những đóng góp, hạn chế trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, từ đó chỉ ra những giá trị cần tham khảo đối với sự nghiệp giáo dục ở Việt Nam hiện nay.

6. Ý nghĩa của luận án

- *Ý nghĩa lý luận của luận án*: Luận án góp phần nhận thức sâu sắc thêm tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, trên cơ sở đó, giúp người nghiên cứu và học tập có những đánh giá xác thực hơn về công lao của J.J.Rousseau đối với lịch sử tư tưởng giáo dục nhân loại.

- *Ý nghĩa thực tiễn của luận án*: Luận án góp phần làm phong phú thêm khối lượng những công trình nghiên cứu về tư tưởng triết học của J.J.Rousseau nói chung và tư tưởng giáo dục của ông nói riêng. Đồng thời, luận án có thể được dùng như một tài liệu tham khảo trong việc học tập và nghiên cứu triết học Khai sáng Pháp, cũng như khi nghiên cứu về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

7. Kết cấu của luận án

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục các công trình của tác giả đã công bố có liên quan đến đề tài luận án và danh mục tài liệu tham khảo, luận án gồm 4 chương, 14 tiết.

CHƯƠNG 1. TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU LIÊN QUAN ĐẾN ĐỀ TÀI LUẬN ÁN

Xung quanh chủ đề giáo dục nói chung và tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau nói riêng đã được nhiều nhà nghiên cứu quan tâm tìm hiểu theo các mức độ phạm vi khác nhau. Các công trình được tiếp cận, trình bày ở hình thức khác nhau như giáo trình, sách, bài báo, luận văn, luận án. Vì vậy, theo chúng tôi, để tổng quan tình hình nghiên cứu tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau từ góc độ triết học, việc khái quát thành các nhóm là cần thiết và có thể khái quát kết quả nghiên cứu của các tác giả ở một số nội dung cơ bản sau: 1, Các công trình nghiên cứu liên quan đến điều kiện và tiền đề cho sự ra đời tư tưởng triết học giáo dục J.J.Rousseau; 2, Các công trình nghiên cứu liên quan đến tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau; 3, Các công trình nghiên cứu liên quan đến đánh giá tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

Tiếp cận tổng quan tình hình nghiên cứu liên quan đến đề tài đi từ cái chung đến cái riêng, các công trình nghiên cứu trong nước và ngoài nước, trong đó có cập nhật những công trình khoa học được công bố mới gần đây. Nhìn chung, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau đã và đang được nhiều nhà khoa học tập trung nghiên cứu dưới các góc độ khác nhau.

Thứ nhất, các tác giả đã phân tích được những cơ sở hình thành tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau từ cơ sở lý luận và cơ sở thực tiễn. Cơ sở lý luận: Tư tưởng triết học giáo dục của ông là sự kế thừa quan điểm giáo dục của các vị tiền bối. Trong đó, phải kể đến tư tưởng giáo dục của Socrate, Plato, Aristotle, Comenxki, Locke, v.v... Cơ sở thực tiễn: xuất phát từ nhu cầu chung của nước Pháp đương thời, các quan điểm giáo dục cũ đã lạc hậu và kìm hãm sự phát triển của cá nhân. Đứng trước nền giáo dục truyền thống, tất yếu phải xuất hiện những tư tưởng giáo dục mới để giải quyết những vấn đề mà xã hội đặt ra.

Các công trình nghiên cứu trên còn tường thuật khá chi tiết về cuộc đời và sự nghiệp của J.J.Rousseau – một nhân vật có tầm ảnh hưởng lớn

trong trào lưu Khai sáng Pháp. Điều này giúp tác giả luận án nắm được diễn biến cuộc đời của ông qua nhiều giai đoạn: từ khi còn là một cậu bé mồ côi mẹ đến khi được nổi danh trong xã hội qua các tác phẩm của ông.

Thứ hai, các công trình, bài viết ở từng khía cạnh, trong chừng mực nhất định, đã chỉ ra những nội dung cơ bản trong tư tưởng của J.J.Rousseau nói chung. Có thể nói, với một hành trình dài và nhiều tác phẩm với đủ mọi chủ đề, việc khái quát những nội dung chính trong tư tưởng của ông là không dễ dàng. Tác giả luận án thấy những vấn đề nổi trội thường được J.J.Rousseau đề cập đến như quyền tự nhiên, tự do, bình đẳng, v.v... Một trong những tư tưởng nổi bật của ông là giáo dục. Nhiệm vụ của giáo dục đối với việc xây dựng một xã hội mới được triết gia trình bày thông qua trách nhiệm của các cá nhân tham gia vào giáo dục.

Có nhiều công trình nghiên cứu bằng tiếng Việt và tiếng nước ngoài đề cập một cách gián tiếp đến các bình diện khác nhau của tư tưởng giáo dục J.J.Rousseau từ quan điểm giáo dục học, văn học, tâm lý học, v.v..., và cũng có tương đối các công trình chuyên sâu bằng tiếng nước ngoài và công trình bằng tiếng Việt đề cập trực tiếp đến triết học giáo dục của triết gia. Trong những công trình nghiên cứu về triết học giáo dục của J.J.Rousseau, hầu hết các nhà nghiên cứu đều cho rằng ông là đại diện tiêu biểu của trào lưu Khai sáng Pháp, J.J.Rousseau là nhà tự nhiên thần luận, người đã đưa ra một học thuyết giáo dục với nhiều quan điểm mới mẻ, coi giáo dục chính là quá trình phát triển tự nhiên của trẻ. Những quan điểm cơ bản của triết gia về mục tiêu, nội dung và phương pháp giáo dục đã được khái quát trong nhiều công trình.

Thứ ba, một số công trình đề cập đến những đóng góp trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau đối với lịch sử giáo dục nhân loại. Việc nghiên cứu quan niệm giáo dục của ông, chỉ ra giá trị tham khảo ở Việt Nam còn khá khiêm tốn. Vì vậy, vấn đề đặt ra ở đây là cần có một nghiên cứu chuyên sâu hơn về triết học giáo dục của J.J.Rousseau để hiểu biết thêm

về một nhân vật có ảnh hưởng lớn của thế kỷ XVIII và cũng có thể chỉ ra những giá trị tham khảo đối với sự nghiệp giáo dục ở Việt Nam hiện nay.

Qua việc nghiên cứu, đánh giá các công trình nghiên cứu ở nước ngoài và Việt Nam, cho thấy hiện nay đề tài nghiên cứu của tác giả chưa trùng lặp với công trình nào.

Với chủ trương đổi mới toàn diện, Đảng và Nhà nước Việt Nam đã tạo ra động lực mới cho việc nghiên cứu về Lịch sử triết học phương Tây nói chung và triết học Khai sáng Pháp ở Việt Nam nói riêng. Tuy nhiên, nghiên cứu triết học giáo dục của J.J.Rousseau – một biểu hiện đặc sắc của triết học Khai sáng Pháp, đặc biệt nghiên cứu về nội dung có tính chuyên sâu về triết học giáo dục của nhà tư tưởng còn hạn chế. Theo lịch sử nghiên cứu nói trên, trong những công trình nghiên cứu của các nhà triết học và khoa học xã hội nhân văn về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau có nhiều lý giải khác nhau, tiếp cận từ các góc độ khác nhau. Trên cơ sở tiếp thu kết quả nghiên cứu của các nhà khoa học đi trước, luận án tập trung nghiên cứu, giải quyết những vấn đề sau đây:

Một là, do nhiều lý do chủ quan và khách quan khác nhau, việc nghiên cứu về giáo dục của J.J.Rousseau nói chung và cơ sở hình thành triết học giáo dục của J.J.Rousseau nói riêng ở Việt Nam còn ở tình trạng được khai phá chưa nhiều. Vì vậy, tác giả luận án phân tích làm rõ cơ sở hình thành tư tưởng triết học giáo dục của triết gia. Trên cơ sở những tư liệu về cuộc đời ông, tác giả làm rõ sự nghiệp của ông với tư cách là một nhà tư tưởng giáo dục. Luận án nhấn mạnh vào những trở ngại về sự nghiệp triết học và giáo dục, những việc mà J.J.Rousseau đã làm để thực hiện hoá giấc mơ thay đổi con người từ trong cốt tủy thông qua giáo dục.

Hai là, hiện nay những nội dung tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau ngày càng được nhắc đến, được phân tích nhiều hơn trong công trình nghiên cứu liên quan đến lịch sử các học thuyết giáo dục, giáo dục học.

Luận án tiếp tục hướng tới giải quyết và khảo cứu một cách chuyên sâu những nội dung cốt lõi trong triết học giáo dục của J.J.Rousseau. Thông qua những tác phẩm của ông bàn trực tiếp về giáo dục và những tác phẩm khác, tác giả luận án trình bày một cách có hệ thống những quan niệm của ông về mục tiêu, đối tượng, chủ thể, nội dung và phương pháp giáo dục.

Ba là, còn khá ít các công trình nghiên cứu về những đóng góp và hạn chế trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau và ý nghĩa của nó đối với sự phát triển của Việt Nam trong bối cảnh hiện nay. Trong khi đó, nhiều điểm trong tư tưởng của triết gia vẫn đang thể hiện sức sống của mình đối với triết học giáo dục và các hệ thống giáo dục trên thế giới, trong đó có Việt Nam. Luận án sẽ tiếp tục chỉ ra những đóng góp trong giáo dục của triết gia, không chỉ về mặt lý luận mà còn về mặt thực tiễn. Bên cạnh đó, tác giả luận án cũng chỉ ra giá trị của quan niệm giáo dục của J.J.Rousseau và gợi mở những giá trị có thể tham khảo cho sự nghiệp giáo dục ở nước ta hiện nay, nhất là quan niệm về phương pháp giáo dục.

Những vấn đề đặt ra trên đây là khoảng trống mà chúng tôi tiếp tục đi sâu nghiên cứu làm sáng tỏ trong đề tài luận án của mình. Các công trình nghiên cứu đã công bố sẽ là nguồn tư liệu tham khảo quý giá cho chúng tôi trong quá trình nghiên cứu tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

TIỂU KẾT CHƯƠNG 1

Tiếp cận tổng quan tình hình nghiên cứu liên quan đến đề tài đi từ cái chung đến cái riêng, từ các công trình nghiên cứu ở nước ngoài đến các công trình nghiên cứu trong nước, trong đó có cập nhật những công trình khoa học được công bố mới gần đây. Nhìn chung, triết học giáo dục nói chung và tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau nói riêng đã và đang được nhiều nhà khoa học tập trung nghiên cứu dưới các góc độ khác nhau. Liên quan đến nội dung nghiên cứu của luận án có thể phân chia nhóm vấn

đề để tổng quan các công trình nghiên cứu như sau: Các công trình nghiên cứu liên quan đến cơ sở hình thành tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau; Các công trình nghiên cứu liên quan đến tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau; Các công trình nghiên cứu liên quan đến đánh giá về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau.

Tuỳ vào cách tiếp cận và kết quả đạt được, các công trình nghiên cứu đã làm rõ nội hàm khái niệm tư tưởng triết học giáo dục, từng bước khái lược và phân tích được những nội dung cơ bản trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau; giá trị và ý nghĩa đối với nước ta hiện nay. Cụ thể, các công trình đã trình bày về bối cảnh và tiền đề lý luận hình thành tư tưởng triết học giáo dục của triết gia, chỉ ra được những nội dung cơ bản của tư tưởng về mục tiêu, đối tượng, nội dung, phương pháp giáo dục cũng như đã đánh giá và đưa ra một số gợi mở đối với giáo dục Việt Nam hiện nay. Tuy nhiên, vẫn chưa nhiều các công trình nghiên cứu một cách có hệ thống, chi tiết về tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau. Mặt khác, một vài công trình bước đầu vạch ra được một số giá trị hoặc ý nghĩa trong tư tưởng giáo dục của triết gia khi nó được vận dụng và soi mình vào trong thực tiễn. Việc chỉ ra được những nội dung phổ quát, cơ bản nhất trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau cũng như phân tích những giá trị cần tham khảo đối với giáo dục Việt Nam hiện nay, đó cũng là ý tưởng và hướng nghiên cứu chính mà luận án muốn hướng tới làm rõ.

CHƯƠNG 2. NHỮNG CƠ SỞ HÌNH THÀNH TƯ TƯỞNG TRIẾT HỌC GIÁO DỤC CỦA J.J.ROUSSEAU

Ph. Ănghen viết rằng: “Tư duy lý luận của mọi thời đại, cũng có nghĩa là cả thời đại chúng ta, là một sản phẩm lịch sử mang những hình thức rất khác nhau trong những thời đại khác nhau và do đó có một nội dung rất khác nhau”. Do vậy, trước khi đi vào tìm hiểu tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, chúng ta không thể không khảo sát bối cảnh ra đời và cội nguồn sự xuất hiện của nó. Sự hình thành phát triển của một hệ tư tưởng bao giờ cũng được quy định bởi những điều kiện kinh tế, chính trị và xã hội của thời đại mà bản thân nhà tư tưởng đang sống cũng như dựa trên sự kế thừa tư tưởng của các bậc tiền bối. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau không phải là trường hợp ngoại lệ

2.1. Bối cảnh nước Pháp thế kỷ XVII - XVIII cho sự hình thành tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau

Bối cảnh ở Pháp thế kỷ XVIII có nhiều thay đổi và diễn biến phức tạp trên nhiều phương diện: kinh tế, chính trị, xã hội, văn hoá, tôn giáo. Thế kỷ XVII, XVIII được coi là thời đại của các cuộc cách mạng tư sản và sự xác lập chế độ tư bản. Về mặt thực tiễn, tiền đề kinh tế, chính trị, xã hội cho sự xuất hiện những chuyển biến cách mạng trong giai đoạn này được chuẩn bị từ thời Phục Hưng (từ nửa sau thế kỷ XIV đến nửa sau thế kỷ XVI), khi những mầm mống của phương thức sản xuất tư bản chủ nghĩa đã hình thành ngay trong chế độ xã hội cũ.

Về kinh tế: sản xuất nông nghiệp ở Pháp đã có sự thay đổi trong thế kỷ XVIII. Quan hệ sản xuất tư bản chủ nghĩa đã xâm nhập vào cuộc sống của con người. Pháp đẩy mạnh thêm sự phân hoá nông dân về giai cấp. Về chính trị: cuộc đấu tranh chính trị quan trọng nhất diễn ra giữa chính quyền dân chủ và tư sản áo dài. Từ năm 1750, mâu thuẫn giữa Pháp viện và chính quyền ngày càng trầm trọng. Về xã hội: thời kỳ này, ý thức giai cấp ngày càng bộc lộ rõ nét và nảy sinh nhiều mâu thuẫn. Điển hình là mâu thuẫn giữa tầng lớp tư sản với tầng lớp quý tộc và tầng lớp nông dân.

2.2. Tiền đề lý luận cho sự hình thành tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau

Qua các thời kỳ lịch sử ở các nền văn hóa khác nhau, các tư tưởng, quan điểm giáo dục đã xuất hiện rất phong phú và đa dạng. Những vấn đề được các nhà triết học lớn của các thời đại quan tâm là bản chất của nhận thức, bản chất của tư duy, chân lý, đạo đức, tính thiện, cái đẹp. Đó là những vấn đề rất quan trọng ảnh hưởng đến việc xác định bản chất quá trình giáo dục, chức năng, nhiệm vụ, quy luật động lực, mục đích, nội dung, phương pháp, hình thức tổ chức giáo dục. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau đã kế thừa quan điểm giáo dục của nhiều nhà tư tưởng trong lịch sử, trong đó phải kể đến Socrate, Plato, Aristotle, I.A.Comenxki, Locke và các nhà triết học Pháp khác.

2.3. J.J.Rousseau cuộc đời và tác phẩm

Cuộc đời của J.J.Rousseau ngay từ nhỏ đã gặp nhiều bất hạnh. Ông phải trải qua một tuổi trẻ phiêu bạt, mà những phút giây yên ổn, hạnh phúc là ngoại lệ. Làm đủ thứ việc (khoa học, xã hội, nghệ thuật), nhưng chủ yếu bằng nghề chép nhạc. Ông cũng có quan hệ với nhiều phụ nữ, cha của năm đứa con, đều gửi hết vào trại mồ côi. Việc làm này gây tổn hại lớn đến thanh danh “nhà giáo dục” của ông, nhất là từ sự công kích của Voltaire. Ông cũng tỏ ra rất đau khổ và nhiều lần biện bạch: cuộc sống quá bấp bênh, không có lối thoát, khó có điều kiện nuôi dạy con cái đàng hoàng. Ông cũng từng phải trốn lệnh truy nã vì xuất bản một số cuốn sách đi ngược với tinh thần của chế độ lúc bấy giờ. Tuy nhiên, chính cuộc đời đầy sóng gió đã giúp J.J.Rousseau có cái nhìn sâu sắc về các vấn đề trong cuộc sống để giúp ông có nhiều sáng tạo trong sự nghiệp của mình.

TIỂU KẾT CHƯƠNG 2

Trong chương này, chúng tôi làm rõ những điều kiện và tiền đề cho sự ra đời tư tưởng triết học của J.J.Rousseau, cũng như những sự kiện chính trong cuộc đời và các tác phẩm của ông. Qua đó nhận thấy rằng, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau là con đẻ của thời đại, nó không chỉ là sự kết nối từ quá khứ đến tương lai, mà còn là sự phản tư từ hiện tại.

Nói chung, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau ra đời trong bối cảnh kinh tế, chính trị, xã hội và chính những mâu thuẫn giữa các tầng lớp tư sản với tầng lớp nông dân và tầng lớp quý tộc, cũng như mâu thuẫn giữa tôn giáo và khoa học ở Pháp thế kỷ XVIII đã thúc đẩy các trí thức, trong đó có J.J.Rousseau tìm lý luận mới để giải phóng con người. Tuy nhiên, tư tưởng triết học giáo dục của ông còn chịu sự tác động từ những tư tưởng giáo dục của các triết gia tiền bối đi trước như: quan điểm về giáo dục đức hạnh của Socrate đến những quan niệm về giáo dục thân thể và tâm hồn Plato và quan điểm coi con người là bộ phận của tự nhiên theo Comenxi đến quan niệm giáo dục khai phóng của Locke...v.v, cũng như các nhà triết học Khai sáng Pháp đã ảnh hưởng lớn đến tư tưởng của J.J.Rousseau về mục tiêu, đối tượng, nội dung và phương pháp giáo dục. Song chủ trương giáo dục của ông vẫn có nhiều điểm mới lạ và tiến bộ so với đương thời. Có thể nói rằng, với tư cách là một nhà triết học luận bàn về giáo dục, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau chịu sự chi phối bởi một thế giới quan được hình thành từ chính những đắng cay mà ông đã nếm trải trong cuộc đời gian truân của mình. Nghiên cứu con người, cuộc đời và sự nghiệp của triết gia, ta thấy ông thật là vĩ đại. Một nhà triết học tiên phong của phong trào Khai sáng Pháp, J.J.Rousseau góp phần cùng với các nhà triết học khai sáng đã soạn thảo ra những triết lý về giải phóng con người, vì con người, đặc biệt là lý luận độc đáo của ông về vai trò giáo dục đối với trẻ em nhằm xây dựng nên mẫu người công dân cho một xã hội dân chủ lý tưởng mà ông đã kiến tạo.

CHƯƠNG 3. NHỮNG NỘI DUNG CƠ BẢN TRONG TƯ TƯỞNG TRIẾT HỌC GIÁO DỤC CỦA J.J.ROUSSEAU

Việc sử dụng các phương pháp triết học để xem xét các vấn đề giáo dục đã có ít ra từ thời cổ đại, nhưng lĩnh vực nghiên cứu này chỉ bắt đầu được công nhận như một tiểu ngành học chính thức vào thế kỷ XIX. Mặc dù triết học giáo dục thường có vẻ thiếu sự cố kết vốn có trong những lĩnh vực triết học khác, nó thường, và có lẽ do vậy, cởi mở hơn đối với những cách tiếp cận mới. Tác giả William.K.Frankane từ Đại học Michigan (Mỹ) cho rằng: “Triết học giáo dục là một lĩnh vực triết học ứng dụng vào những hoàn cảnh cụ thể, nghiên cứu về các mục tiêu, hình thức, phương pháp, nội dung, chương trình và kết quả của giáo dục với tư cách là một quá trình và với tư cách một ngành học”. Về cơ bản, đây là một bộ môn triết học, nó tra hỏi những khái niệm và những vấn đề cơ bản, có tính nguyên tắc của giáo dục, tức tra hỏi về tiến trình giáo dục lẫn về ngành giáo dục. Những đánh giá ấy thường vượt ra khỏi phạm vi khoa học đơn thuần, nhưng rất cần thiết cho việc lấy quyết định (chẳng hạn, về mục tiêu của giáo dục đối với cá nhân và xã hội, v.v...). Như vậy, tư tưởng triết học giáo dục chính là những ý tưởng, quan điểm để định hướng, phân tích, đánh giá về triết học giáo dục. Trên thế giới, đứng trên những lập trường khác nhau nên sẽ có nhiều các tư tưởng triết học giáo dục khác nhau như: giáo dục khai minh, giáo dục duy thiên, giáo dục hiện sinh, giáo dục thực dụng, giáo dục hậu hiện đại, v.v... Tuy nhiên, chủ trương khai minh có mặt trong cả các tư tưởng triết học giáo dục khác, điều này không phải ngẫu nhiên. Trong ý nghĩa cơ bản, triết học là khai minh. Vì thế, khai minh không chỉ là danh hiệu riêng của một thời đại (thế kỷ XVII, XVIII ở Châu Âu), mà còn được hiểu theo nghĩa rộng như là tâm thế, ý hướng và hành động của con người. Giáo dục khai minh phát triển rực rỡ vào thế kỷ XVIII và lưu lại dấu ấn lâu dài đến tận ngày nay. Theo đúng như tên gọi – giáo dục khai minh, các triết gia của phong trào này, trong đó có J.J.Rousseau đặc biệt quan tâm đến giáo dục - lĩnh vực được coi có tầm ảnh hưởng quan trọng và trực tiếp đến việc truyền bá tri thức. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau chính là tư tưởng giáo dục trong thời đại của ông, thời đại của triết học khai minh. Điểm độc đáo

trong tư tưởng triết học giáo dục của ông chính là triết lý phân khai sáng, đưa ra những quan điểm đi ngược lại quan điểm duy lý, duy khoa học và chỉ ra những mặt trái của văn minh và khoa học kỹ thuật. Vì vậy, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau coi trọng những giá trị thuần khiết của tự nhiên và đặc biệt đề cao thực hành, trải nghiệm bằng cảm nhận trực tiếp trong giáo dục. Nghiên cứu tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau qua nhãn quan triết học và phương pháp của triết học, triết học giáo dục của J.J.Rousseau chú trọng giải quyết những nội dung cơ bản sau:

3.1. Quan niệm về con người – xuất phát điểm cho tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau

J.J.Rousseau coi lịch sử của nhân loại là kết quả hoạt động của con người chứ không phải do bàn tay xếp đặt của Thượng đế. Nghiên cứu con người và quá trình phát triển của xã hội từ trước tới giờ, ông khẳng định bản chất của con người là tự do. Khát vọng tự do của con người luôn bị kìm hãm “Con người sinh ra vốn tự do nhưng rồi đâu đâu con người cũng sống trong xiềng xích”. Ông hiểu rằng, những nghịch lý trên đây hoàn toàn không phải ngẫu nhiên do ý muốn chủ quan tùy tiện của con người, mà có nguyên nhân hoàn toàn khách quan, trong chính bản thân quá trình phát triển của xã hội. Quá trình phát triển của lịch sử, theo ông là sự chuyển tiếp của xã hội từ trạng thái này sang trạng thái khác, đồng thời cũng là quá trình liên tiếp diễn ra sự phủ định của xã hội sau đối với xã hội trước. Con người ở trạng thái tự nhiên được tự do và bình đẳng về quyền lợi, nhưng sở hữu tư nhân xuất hiện, con người không còn được tự do bình đẳng như thời nguyên thủy. Con người phải bước sang xã hội công dân, nơi Khế ước xã hội sẽ mang lại quyền tự do bình đẳng cho mọi người. Tuy nhiên, lực lượng sản xuất, khoa học công nghệ càng phát triển, có xu hướng tách biệt con người khỏi những khuynh hướng phát triển tự nhiên của họ và sinh ra nhiều vấn đề bất cập. Vì vậy, J.J.Rousseau muốn chỉ dẫn cho con người vượt qua những đau khổ, bất hạnh do văn minh mang lại bằng con đường giáo dục tự nhiên.

3.2. Mục tiêu giáo dục trẻ em

Thứ nhất, mục tiêu giáo dục của J.J.Rousseau là giáo dục theo khuynh hướng phát triển tự nhiên của trẻ (thuận theo tự nhiên).

Thứ hai, mục tiêu giáo dục của J.J.Rousseau là hướng tới sự phát triển cá nhân.

Thứ ba, mục tiêu giáo dục không phải là dạy cho trẻ em kiến thức mà dạy cho trẻ biết làm thế nào để có kiến thức.

Thứ tư, mục tiêu giáo dục là dạy đứa trẻ làm người tự do chứ không đào tạo đứa trẻ thành ông này bà nọ trong xã hội.

3.3. Đối tượng và chủ thể giáo dục trẻ em

J.J.Rousseau đã phê phán nền giáo dục cổ truyền. *Đối tượng và chủ thể* giáo dục ông bàn đến là trẻ em từ khi chào đời đến hai mươi lăm tuổi “sự giáo dục bắt đầu từ khi anh ta ra đời; trước khi nói, trước khi nghe thấy, con người đã học tập rồi”. Theo J.J.Rousseau, ngay từ khi còn nhỏ, trẻ em thật sự cần thiết phải được giáo dục, bởi vì “Người ta uốn nắn cây nhờ vun trồng và đào luyện con người nhờ giáo dục. Nếu con người sinh ra vốn cao lớn mạnh mẽ, thì tầm vóc và sức mạnh của anh ta sẽ vô dụng đối với anh cho đến khi nào anh học được cách sử dụng chúng”. Việc giáo dục trẻ ngay từ khi còn nhỏ sẽ định hình nên con người của trẻ sau này. Cha, mẹ, người thầy sẽ là người hướng dẫn và khai mở những khả năng tiềm ẩn của trẻ em. Sau tuổi hai mươi lăm, trẻ đã trưởng thành và bắt đầu có thể tự suy nghĩ và lựa chọn các thiên hướng phù hợp với chính mình, nên giáo dục sau tuổi hai mươi lăm sẽ không phù hợp, giống như cái cây đã trưởng thành, rất khó để uốn nắn.

3.4. Nội dung giáo dục trẻ em

Qua sự trải nghiệm cuộc sống, J.J.Rousseau đã viết lên những suy nghĩ về tầm quan trọng của việc tạo ra một môi trường bình đẳng, tự do, nơi con người được trân trọng, được yêu thương, để con người được sống tử tế và từ đó ngược lại bằng hành động, thái độ sống tử tế, con người giúp môi trường sống của mình ngày càng tốt đẹp hơn. J.J.Rousseau đã lên án nền giáo dục của xã hội đương thời, nội dung giáo dục chỉ tập trung vào những điều con người cần biết mà không coi trọng những điều trẻ em có thể học được. Ông kêu gọi phải giáo dục tự nhiên và giáo dục tự do, vì tự nhiên mong muốn trẻ em phải sống đúng nghĩa trước khi trưởng thành. Đặc điểm lớn nhất của giáo dục tự nhiên là từ quan điểm về bản chất con người, con người phải luôn tuân theo

các nguyên tắc tự nhiên, để cơ thể và tâm trí của trẻ em có thể được phát triển tự nhiên và tự do trong giáo dục. Vì vậy, thiết chế và giáo dục cần được xây dựng dựa trên “bản chất tự nhiên của trẻ em và tổ chức theo nó”

Theo J.J.Rousseau, các nội dung học có sự phân loại khác nhau nhưng đó là sản phẩm của các thế hệ đi trước chứ không phải sản phẩm của kinh nghiệm của trẻ em, nên luôn có sự vênh nhau giữa kinh nghiệm của trẻ em và các hình thức khác nhau của nội dung. Vì thế, giáo dục cần thiết phải khôi phục lại nội dung của các môn học gắn với kinh nghiệm, ở bên trong kinh nghiệm, gần gũi và thực tế với trẻ em. Nội dung ấy cần được biến đổi thành quá trình tâm lý của người học. Quá trình giáo dục một con người từ lúc mới chào đời đến lúc trưởng thành theo tư tưởng của triết gia bao gồm rất nhiều nội dung khác nhau từ cách ăn uống, mặc, ngủ, sử dụng các giác quan đến những điều lớn lao hơn như lao động, giáo dục giới tính, giáo dục các môn khoa học, giáo dục tôn giáo hay hướng trẻ biết quan tâm đến mọi người và đặc biệt có lòng yêu thương con người. Trong đó, J.J.Rousseau bàn đến nội dung giáo dục chủ yếu qua ba khía cạnh chính là:

- Giáo dục thể chất
- Giáo dục trí năng qua việc học tập các môn khoa học
- Giáo dục đạo đức

3.5. Phương pháp giáo dục trẻ em

Trong nhận thức luận, “J.J.Rousseau tin rằng nguồn gốc của nhận thức là cảm giác và sự phản ánh cụ thể của lý thuyết cảm giác này trong tư tưởng giáo dục của ông chính là sự tự nhiên trong giáo dục”, vì vậy, J.J.Rousseau đã đưa ra phương pháp giáo dục trẻ phải hướng đến những cảm nhận, trải nghiệm tự nhiên và chân thực về con người, sự vật và xã hội. J.J.Rousseau coi phương pháp giáo dục được kiểm nghiệm bằng những trải nghiệm thực tế và cuộc sống là nguồn gốc căn bản nhất của giáo dục. Những tri thức và các kỹ năng có được từ thực tế và trải nghiệm thực tế mới trở nên

sâu sắc, được ghi khắc trong tâm trí của người học hơn nhiều so với phương pháp giáo dục truyền thống thông qua việc truyền bá một cách độc đoán một khối kiến thức bắt buộc nhất định.

J.J.Rousseau cho rằng, người thầy phải thu thập, phân tích các dữ liệu, đi sâu vào nghiên cứu các chi tiết, ý tưởng, vận dụng và chứng minh, rút ra kết luận hoặc phán đoán. Người thầy cũng phải nghiên cứu những thành tựu của những người đi trước về phương pháp để thầy có thể hiểu được những phản ứng khác nhau và hướng dẫn trên cơ sở “thuận theo khả năng của người học”. Đối với người học, J.J.Rousseau nhấn mạnh đến tính độc đáo ở mỗi cá nhân. Vì vậy, mỗi cá nhân trong quá trình học tập cần lựa chọn các phương pháp để giải quyết tốt vấn đề đồng thời duy trì được tính cá nhân độc đáo của mình. Những phương pháp ông đưa ra thể hiện sự tôn trọng quyền và giá trị thiên chân của người học, đặc biệt coi trọng thí nghiệm, thực hành.

- Phương pháp giáo dục tự nhiên
- Phương pháp giáo dục bằng thực, hành trải nghiệm trực tiếp
- Phương pháp giáo dục lấy người học làm trung tâm

TIỂU KẾT CHƯƠNG 3

Nội dung tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau được thể hiện chủ yếu trong tác phẩm *Emily hay là về giáo dục* (Emile, or on education) và được thể hiện rải rác trong ba tác phẩm: *Julie hay nàng Heloise mới* (Julie, or the new Heloise), *Những lời bộc bạch* (The confessions), *Bản về khế ước xã hội* (The social contract).

Chính từ những trải nghiệm của bản thân, từ sự phê phán gay gắt lối giáo dục đương thời; J.J.Rousseau đã thiết lập một nền giáo dục được định hướng theo bản tính tự nhiên của con người. Ở đó, quá trình giáo dục diễn ra cùng với sự phát triển tự nhiên và tự do của người học. Một nền giáo dục định hướng theo bản tính tự nhiên của con người tuyệt nhiên không phải được hiểu như là một tiến trình tự nhiên thuần túy, như

thể chỉ phó mặc học trò với tiến trình trưởng thành tự nhiên của họ. Tiến trình tự nhiên đòi hỏi giáo dục phải lưu ý đến: sự tương ứng giữa một bên là các nhu cầu với bên kia là các sức mạnh và năng lực của bản thân đứa trẻ.

Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau được xây dựng trên nền tảng những quan điểm cơ bản của ông về con người, bản chất con người, đặc biệt là quyền tự nhiên của con người. Trên nền tảng triết lý giáo dục tự nhiên, triết gia đã nhấn mạnh vào đối tượng giáo dục chính là trẻ em, những người ngay từ nhỏ cần được rèn luyện để trở thành những công dân có ích cho xã hội. Từ chính đối tượng là giáo dục trẻ em, J.J.Rousseau đã đưa ra mục tiêu giáo dục vì chính đứa trẻ để được phát triển theo khuynh hướng tự nhiên của chúng và hướng trẻ đến sự phát triển cá nhân. Mục tiêu cuối cùng của giáo dục phải hướng trẻ đến cuộc sống tự chủ và hạnh phúc. Nhà tư tưởng cũng đã đề ra những nội dung của giáo dục về giáo dục thể chất, giáo dục trí lực và giáo dục đạo đức một cách phổ quát trên cơ sở tôn trọng bản tính tự nhiên của con người. Song, tùy theo lứa tuổi mà nội dung giáo dục sẽ nặng về một mặt nội dung nhất định nào đó. Ba nội dung giáo dục đức – trí – thể không phải được giáo dục tách biệt nhau mà luôn bổ sung cho nhau để hướng đến việc giáo dục trẻ một cách đầy đủ và toàn diện.

Cùng với nội dung, tác giả đã đặt ra nhiều phương pháp giáo dục khác nhau trong quá trình giáo dục để giúp trẻ có thể thu nạp kiến thức hiệu quả. J.J.Rousseau đã phê phán các phương pháp giáo dục trẻ dựa trên nguyên tắc quyền lực, bắt ý chí, nguyện vọng của trẻ phải phụ thuộc vào ý chí, nguyện vọng của người có quyền lực cao hơn. Đồng thời ông cũng lên án lối giáo dục theo sách vở, học thuộc; thay vào đó hãy trao cho trẻ một công việc tay chân nào đó. Theo ông, phương pháp dạy học phải tạo hứng thú cho trẻ, phải làm cho trẻ được trải nghiệm các kiến thức bằng những trải nghiệm thông qua những cảm nhận trực tiếp về con người và sự vật. Trên cơ sở tư tưởng giáo dục tự nhiên - tự do, triết gia coi trọng việc phát triển sự tự hoạt động, quan sát, thực nghiệm và rút ra kinh nghiệm của trẻ thông qua các phương pháp giáo dục tự nhiên, phương pháp giáo dục bằng hành, trải nghiệm trực tiếp, phương pháp giáo dục lấy người học làm trung tâm. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau về mục tiêu, đối

tượng, nội dung và phương pháp giáo dục đã để lại nhiều giá trị cho nhân loại, trong đó có những quan điểm mà chúng ta có thể chọn lọc và học hỏi, phù hợp với bối cảnh của giáo dục Việt Nam hiện nay.

CHƯƠNG 4. ĐÁNH GIÁ VỀ TƯ TƯỞNG TRIẾT HỌC GIÁO DỤC CỦA J.J.ROUSSEAU VÀ MỘT SỐ GỢI MỞ ĐỐI VỚI GIÁO DỤC VIỆT NAM HIỆN NAY

4.1. Đánh giá về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau

4.1.1. Những đóng góp

Thứ nhất, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau nằm trong dòng chảy của những quan điểm giáo dục khai sáng.

Thứ hai, mục tiêu giáo dục hướng tới sự phát triển cá nhân, giáo dục theo khuynh hướng phát triển tự nhiên của trẻ.

Thứ ba, phương pháp giáo dục đã trình bày quan điểm mới về phát huy quyền tự do, sáng tạo của người học.

Thứ tư, nhấn mạnh vào vai trò và trách nhiệm của người thầy.

Thứ năm, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau đã ảnh hưởng đến sự phát triển của giáo dục trên thế giới.

4.1.2. Một số hạn chế

Một là, tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau có một số quan điểm sai lầm về phân biệt hoàn cảnh sống trong giáo dục.

Hai là, J.J.Rousseau đã có hạn chế trong việc thiết lập nền giáo dục phòng vệ.

Ba là, J.J.Rousseau đã có tư tưởng lạc hậu đối với vấn đề giáo dục phụ nữ.

4.2. Một số gợi mở đối với giáo dục Việt Nam hiện nay

4.2.1. Khái quát những thành tựu đã đạt được và một số vấn đề của giáo dục Việt Nam hiện nay

Sau những lần cải cách giáo dục trước đây, ngành giáo dục Việt Nam đã đạt được một số kết quả bước đầu quan trọng, có sự chuyển biến rõ nét trong nhận thức của các cấp, các ngành và toàn xã hội về vai trò, tầm quan trọng của đổi mới giáo dục đào tạo đối với sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước.

+ Mục tiêu giáo dục đã hướng tới phát triển cá nhân. Phương pháp giáo dục cũng đã từng bước thay đổi để phát huy sự tự chủ, sáng tạo của người học.

+ Nội dung, chương trình giáo dục đã được thu gọn.

+ Công tác kiểm định giáo dục được chú trọng.

Tuy nhiên, bên cạnh đó vẫn còn những khó khăn, tồn tại cần khắc phục mà trong văn kiện và nghị quyết của đảng đã đề ra. Tựu chung lại, giáo dục Việt Nam đang có một vấn đề cơ bản như sau:

+ Đào tạo bất cập về số lượng và cơ cấu, một bộ phận chưa theo kịp yêu cầu đổi mới và phát triển giáo dục, thiếu tâm huyết, thậm chí vi phạm đạo đức nghề nghiệp.

+ Việc xây dựng mục tiêu, nội dung, chương trình và phương pháp giáo dục ở nước ta vẫn còn hạn chế.

+ Ở Việt Nam chưa thực sự có triết lý giáo dục để là kim chỉ nam trong việc đổi mới căn bản toàn diện giáo dục.

4.2.2. Tư tưởng giáo dục tiến bộ của J.J.Rousseau đến một số gợi mở đối với giáo dục Việt nam hiện nay

Đảng và Nhà nước ta đã nhận thấy sự cần thiết phải đổi mới căn bản nền giáo dục Việt Nam hiện nay. Nhiều đề án dự thảo đổi mới giáo dục đã được đưa ra. Tuy nhiên, vấn đề mà các cuộc cải cách giáo dục trước đây và các đề án đổi mới căn bản nền giáo dục Việt Nam mới chỉ dừng lại ở sự thay đổi phần ngọn của cây đại thụ giáo dục, chưa động chạm đến phần gốc rễ của nó là ở chỗ: Chúng ta chưa kiên quyết thay đổi triết lý giáo dục hiện có và vận dụng các mặt tích cực của triết lý giáo dục đã được vận dụng thành công ở những nước phương Tây có nền giáo dục tiên tiến trên thế giới, đặc biệt là quan điểm giáo dục tự nhiên, lấy người học làm trung tâm hiệu quả của J.J.Rousseau. Những nhân vật được ghi nhận trong lịch sử tư tưởng nhân loại như những nhà cải cách giáo dục, lại là những người đặt lại nền tảng tư tưởng cho giáo dục. Họ giúp chỉ ra bản chất thực sự của một nền giáo dục vì con người. Những giá trị nào của con người cần được tôn vinh, chính là giá trị mà giáo dục cần theo đuổi. Theo đó, sẽ có những cách thức để nuôi dưỡng những thế hệ làm nên sự tiến bộ xã hội. Tìm hiểu những giá trị trong tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau sẽ phần nào làm sáng tỏ hướng giải quyết cho những vấn đề của giáo dục Việt Nam hiện nay.

+ Về mục tiêu giáo dục tự nhiên và tự do

- + Về phương pháp giáo dục bằng thực hành trải nghiệm trực tiếp
- + Về triết lý giáo dục lấy người học làm trung tâm

TIỂU KẾT CHƯƠNG 4

Chúng ta có thể theo dõi từng bước một sự manh nha và tiến triển tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, do đó, chúng ta nhận định những suy tư bác học của ông. Chúng ta đã biết phương pháp nhận định và phân tích, suy diễn và tổng hợp để đi đến những kết luận vô tư, thành thực, xác thực và đúng mức.

J.J.Rousseau đã có hạn chế về quan điểm thiết lập một nền giáo dục phòng vệ cho trẻ cũng như quan điểm giáo dục phụ nữ vì bị giới hạn bởi trình độ kiến thức của thời đại, thì tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau đã mang lại nhiều giá trị tích cực cho xã hội đương thời. Trên thế giới, triết lý giáo dục tự nhiên, lấy người học làm trung tâm của ông đã ảnh hưởng đến nhiều nền giáo dục trên thế giới như Nhật Bản, Trung Quốc, Mỹ...v.v. Ngoài ra, nhiều nhà giáo dục cũng đã kế thừa tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau như Kant, Friedrich Foebell, Jond Dewey, v.v... Chúng tôi thiết nghĩ, nếu chúng ta muốn tìm một thí dụ ý nghĩa về triết học giáo dục của J.J.Rousseau thì chúng tôi có thể thấy trong các tác phẩm của ông một khuôn mẫu độc đáo. Ngày nay tư tưởng giáo dục của ông đã phổ biến, ảnh hưởng của J.J.Rousseau đã lan đến nhiều nền giáo dục trên thế giới, người ta chấp nhận những giá trị và hạn chế trong tư tưởng giáo dục của ông.

Những giá trị trong tư tưởng giáo dục của J.J.Rousseau về mục tiêu, đối tượng, nội dung và phương pháp giáo dục đã ảnh hưởng đến nhiều nước trong đó có Việt Nam. Tuy nhiên, ở Việt Nam, cho đến nay, việc vận dụng tư tưởng giáo dục của triết gia còn chưa nhiều, đặc biệt là về mục tiêu, nội dung cũng như phương pháp dạy học. Thiết nghĩ, chúng ta cần có sự nhìn nhận đúng đắn về tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau, từ đó, kế thừa và chất lọc những giá trị phù hợp với văn hóa và nền giáo dục Việt Nam để ứng dụng trong sự nghiệp đổi mới và phát triển đất nước hiện nay.

KẾT LUẬN

Jean Jacques Rousseau là nhà tư tưởng vĩ đại, nhà biện chứng lỗi lạc của triết học Khai sáng Pháp. Một trong những đóng góp quan trọng của triết gia cho lịch sử tư tưởng nhân loại – đó là trong lĩnh vực triết học giáo dục. Tinh hoa tư tưởng giáo dục của ông thể hiện ở quan điểm thuận theo tự nhiên, chống lại những ảnh hưởng tiêu cực từ chủ nghĩa duy lý, duy khoa học. Trong luận án của mình, tác giả đã nghiên cứu và thu được một số kết quả như sau:

Thứ nhất, từ những nội dung trong tư tưởng triết học giáo dục J.J.Rousseau bàn đến, có thể nhận thấy rằng, trong bối cảnh kinh tế, xã hội, chính trị, văn hoá nước Pháp đương thời và thông qua việc tiếp thu có chọn lọc tư tưởng của bậc tiền bối đi trước cùng tài năng tư duy thiên bẩm của bản thân. J.J.Rousseau đã xây dựng lên một học thuyết giáo dục của riêng mình mang đậm đặc trưng của tư tưởng duy thiên, chống lại mặt trái của văn minh, chủ nghĩa duy lý. Học thuyết giáo dục của ông không chỉ là bức tranh phản ánh sự biến động sâu sắc của xã hội châu Âu đương thời, mà còn là kho tàng lý luận về triết học, giáo dục học, v.v... *Thứ hai*, tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau xoay quanh những nội dung cơ bản trong triết học giáo dục như: mục tiêu, đối tượng, chủ thể, nội dung và phương pháp giáo dục.

Quan điểm của J.J.Rousseau về mục tiêu của giáo dục là làm cho bản tính tự nhiên vốn có trong mỗi con người được phát huy tối đa. Con người được giáo dục đúng sẽ có đủ sức mạnh vượt qua mọi xấu xa của xã hội và hơn thế, con người còn có khả năng cải tạo xã hội. Mục tiêu giáo dục không phải là dạy cho trẻ những kiến thức sẵn có mà tạo môi trường cho trẻ có thể tự tìm kiếm kiến thức. Mục tiêu giáo dục của ông xét đến cùng là vì hạnh phúc của người học. Triết gia coi hạnh phúc là quyền lợi thiêng liêng của con người và phản đối việc coi hạnh phúc là một mục tiêu của tương lai mà muốn tới đó phải trả giá bằng khổ ải. Ông còn chỉ ra cách để có được hạnh phúc là phải thực hiện ngang bằng

giữa khả năng và mong muốn. Để đạt được hạnh phúc như vậy, trước tiên con người phải có một cuộc sống tự do, bình đẳng.

J.J.Rousseau đã luận giải về đối tượng giáo dục là trẻ em. Bởi vì, những đứa trẻ tự nhiên khi vẫn chưa bị ảnh hưởng từ những cám dỗ của xã hội, những cạm bẫy từ sự phát triển khoa học, kỹ thuật sẽ có điều kiện thuận lợi để giáo dục theo chính khuynh hướng tự nhiên của chúng. Trong giáo dục, mọi thứ mà đứa trẻ nhận được cũng phải xuất phát từ tự nhiên, những đứa trẻ phải được tôn trọng về quyền tự nhiên và những giá trị của mình. Cha, mẹ, người thầy sẽ đóng vai trò là chủ thể của giáo dục để hướng dẫn, tạo điều kiện tối đa để trẻ phát huy được năng lực của mình. Chỉ khi được giáo dục trên nền tảng như vậy, đứa trẻ mới có thể trưởng thành và phát triển một cách tốt đẹp nhất.

Trên cơ sở mục tiêu và đối tượng giáo dục, trẻ em phải được giáo dục toàn diện từ thể chất, trí lực đến đạo đức. J.J.Rousseau cho rằng, nội dung giáo dục đầu tiên là giáo dục thể chất để con người có thể phát triển về thể lực một cách hoàn hảo. Nhưng cuộc sống có nhiều thử thách, khó khăn, nên việc rèn luyện trí năng là cần thiết, trẻ sẽ học được khả năng kiên nhẫn, lòng dũng cảm để vượt qua mọi khó khăn trong cuộc sống. Hơn nữa, trẻ còn phải được rèn luyện về đạo đức để biết nghĩa vụ và trách nhiệm của mình đối với gia đình và xã hội, cũng như tránh được những cám dỗ của cuộc sống. Ba khía cạnh của nội dung giáo dục này không tách biệt nhau mà bổ sung, làm tiền đề cho nhau để hướng tới việc giáo dục trẻ theo một cách hoàn thiện nhất.

Thành công lớn nhất của J.J.Rousseau phải kể đến phương pháp giáo dục. Ông đã đưa ra một hệ thống các phương pháp: giáo dục tự nhiên, đề cao thực hành, trải nghiệm trực tiếp và lấy người học làm trung tâm. Là người phản đối hình thức giáo dục trách phạt, đòn roi, lên án lối giáo dục áp đặt, J.J.Rousseau đề cao sự khoan dung, tôn trọng tâm lý lứa tuổi. Ông phản đối hình thức dạy lý luận suông và đề cao giáo dục trẻ bằng thực tiễn, lợi ích và kinh nghiệm. Song

tự chung lại, phương pháp giáo dục của ông thích nghi với đối tượng từng giai đoạn lứa tuổi, theo tuần tự của tự nhiên. Tư tưởng triết học giáo dục của J.J.Rousseau luôn bảo vệ quan điểm giáo dục phải lấy học trò làm trung tâm, mỗi đứa trẻ, ở mỗi một lứa tuổi lại có đặc điểm tâm sinh lý khác nhau. Việc giáo dục phải đảm bảo phát huy hết sở trường cá nhân trong mỗi con người. Người thầy giáo phải hướng dẫn làm sao để mỗi đứa trẻ tự bộc lộ hết những tiềm năng của mình và tự chiếm lĩnh tri thức trong phạm vi khả năng cá nhân có thể.

Thứ ba, trong bối cảnh giáo dục Việt Nam hiện nay, tư tưởng của J.J.Rousseau về giáo dục có nhiều điểm đáng để chúng ta tham khảo và học hỏi. Đảng, Nhà nước và xã hội đặc biệt quan tâm đến đổi mới giáo dục đã làm nền giáo dục nước nhà có chuyển biến tích cực. J.J.Rousseau là một nhà tư tưởng lớn về giáo dục, lý luận giáo dục của ông cần được xem xét và vận dụng. Tuy nhiên để vận dụng tư tưởng cũng không phải dễ dàng bởi phải xét đến điều kiện thực tiễn đất nước. Ở Việt Nam hiện nay, việc cần thiết bây giờ có một cuộc cách mạng về tư tưởng để các tư tưởng giáo dục tiên bộ có thể tác động tới là giáo dục và xã hội tạo điều kiện cho các biến đổi trong các điều kiện xã hội và hệ thống giáo dục. Tác giả hy vọng rằng, luận án này sẽ đóng góp một phần nhỏ vào công cuộc lý luận đối với sự thay đổi của nền giáo dục Việt Nam.

**DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC CỦA TÁC GIẢ
LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN**

1. Nguyễn Thu Nghĩa – Võ Ngọc Quân (2019), “Quan niệm của Jean Jacques Rousseau về phương pháp giáo dục”, *Tạp chí Triết học* (3), tr. 40-50.
2. Nguyen Thu Nghia – Vo Ngoc Quan (2019), “A Critical Reflection on Jean Jacques Rousseau’s Conception of Education”, *Theologos Journal*, Vol 2, Slovakia: Vydavatelstvo Presovskej Univerzity Publisher, pp. 166-178.
3. Nguyen Thu Nghia – Vo Ngoc Quan (2019), “Jean Jacques Rousseau’s conception of the educational aim: some suggestions for Vietnam education”, *Proceedings International Conference: Current perspectives on the interplay between philosophy, ethics and education*, Ha Noi: Institute of Philosophy, pp. 144-154.
4. Vo Ngoc Quan (2020), “Jean Jacques Rousseau’s Conception of Education”, *Proceedings International Conference: Competency-based curriculum development and continuous professional development for teachers and education managers*, Vinh University Publisher, pp. 120-124.
5. Nguyễn Thu Nghĩa – Võ Ngọc Quân (2020), “Quan niệm của Jean Jacques Rousseau về nội dung giáo dục trong Emily hay là về giáo dục”, *Tạp chí nghiên cứu châu Âu* (7), tr. 62-71.
6. Nguyễn Thu Nghĩa – Võ Ngọc Quân (2021), “Quan niệm của Jean Jacques Rousseau về mục tiêu giáo dục”, *Tạp chí Giáo dục Lý luận* (1), tr. 82-86.
7. Vo Ngoc Quan (2021), “Jean Jacques Rousseau’s viewpoint of education aims”, *Proceedings International Conference: Competency-based curriculum development and continuous professional development for teachers and education managers*, Vinh University Publisher, pp. 245-251.